

այս տարաձայն կարծիքները կան ազգերնուս մէջ, քանի որ տգէտ ժողովուրդը երկպառակ է կրօնի կարծեաց մէջ, ոչ երբեք գիտութիւն կը ծաղկի, և ոչ երբեք ազգերնուս բովանդակութիւնը աղքատութենէ ելլել և քաղաքականութիւն ծաղկիլ պիտի կարենայ : — Բայց այդ այդպէս է :

Է . Ուրեմն եկէք այս բանիս մէկ նոր հնարք մը մտածենք :

Ը . Եւ կարծեմ որ այդ անհնարին բան է :

Թ . Եւս կարծեմ որ եթէ մենք ճշմարիտ բարեսրտութեամբ ազգերնուս աղէկութիւնը ուզենք, կրնանք մէկ հնարք մը գտնելու :

Ա . Եւս կ'ըսեմ որ երեքներնուս ալ կրօնքի առաջնորդները մէկ տեղ ժողովենք, թող անոնք մէջերնին միաբանին, և այն ատեն մենք ալ, բոլոր ժողովուրդն ալ առաջնորդներնուս ետեւէն երթալով, ինքիրեն ահա կը միաբանինք :

Բ . Բայց ըլլալու բան չէ . որովհետեւ առաջնորդնիս ալ չեն կրնար միաբանիլ . վասն զի այդ բանիդ մէջ անձնական շահ կը մտնէ . որովհետեւ առաջնորդներէն ոմանք աւելի տգէտ են, ոմանք աւելի գիտուն . ոմանք աւելի պատուաւոր, և ոմանք անպատիւ . երբ ասոնք միաբանելու խորհրդի նստին, յայտնի է որ տգէտները յանձն չեն առնուր միաբանիլ, գիտնալով որ եթէ ամէն առաջնորդներ միանան, այն ատեն տրգէտները երեսէ պիտի իյնան, իրենց վնաս պիտի ըլլայ . անոր համար ամէն կերպով կը ջանան որ այդ բանդ չյաջողի : Յաջողելու ալ ըլլայ, ետեւէն անոնք նորէն քակտելու կը ջանան . այս բնական է . որով աւելի խռովութիւն և երկպառակութիւն կը ծագի տգէտ ժողովրդեան մէջ՝ քան թէ միութիւն սիրոյ :

Գ . Եւս ձեզի, ի բարեկամք, իմ վերջին կարծիքս ըսեմ . ազգերնուս մէջ կատարեալ դաստիարակութիւն խոթելու համար, և մեր փափաքած վախճանին հասնելու համար, կ'երեւայ որ պէտք

չէ հիմակու հիմա կարծեաց երկպառակութիւն վերցնելու ջանանք, որ է անհրաժեշտ գործ . այլ բոլոր ջանքերնիս դարձնենք միաբանելու որ հասարակաց վարժարաններ բանանք կատարեալ ուղիղ դաստիարակութեան : Եւ այս բանիս համար մենք միայն բաւական ենք՝ թէ որ ճշմարիտ սրտով ուզենք առանց ականջ դնելու երկպառակիչ խորհուրդներու :

Օ ասոնք պատմեց ծերունին իր ազգին վրայ :

(ԳԻՏԻ ՀԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ)

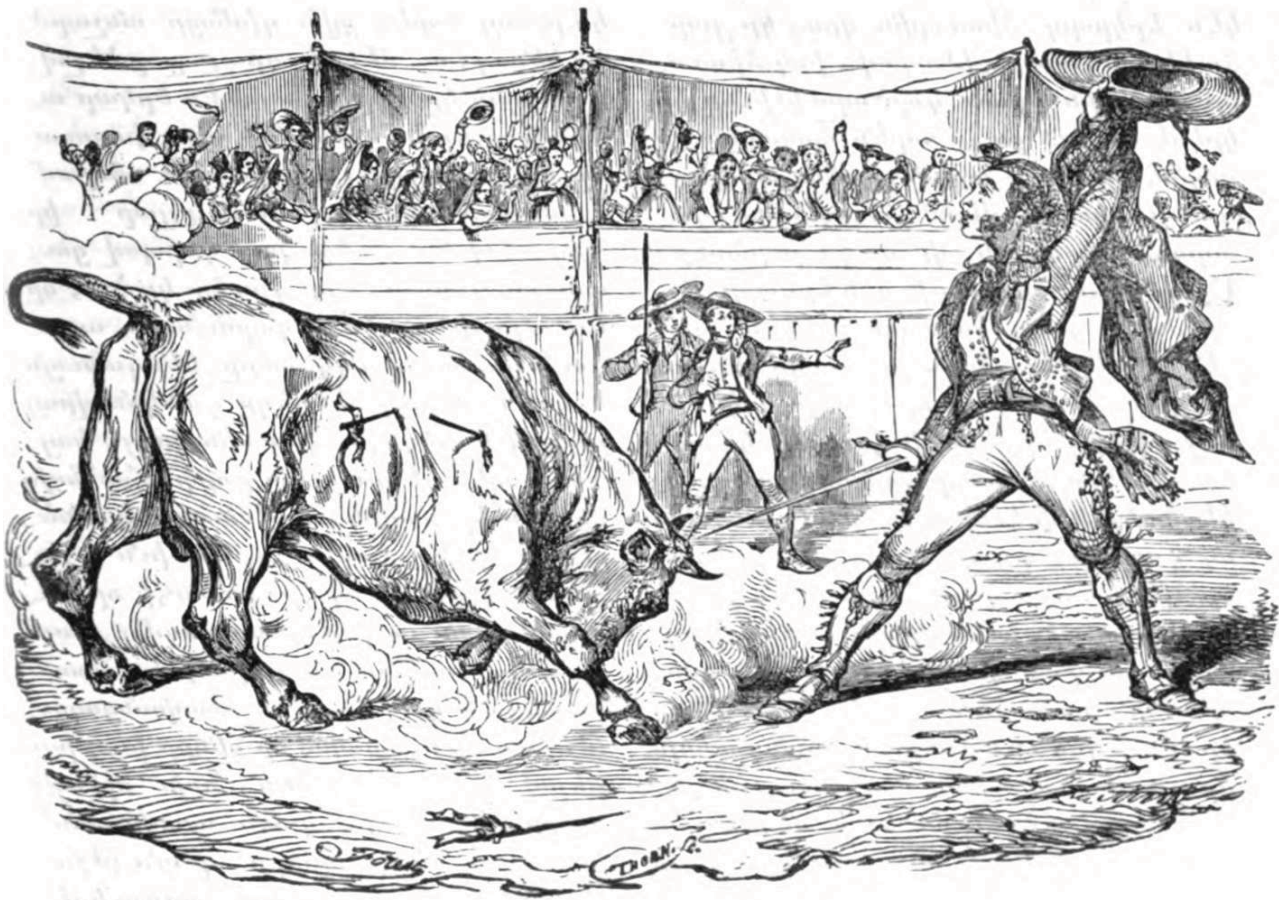
ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆ

Յրամարտութիւն :

ՀԻՄԱԿՈՒԱՆ Ժամանակներս խիստ հռչակաւոր է Սպանիոյ ցլամարտը, ինչպէս որ էր ատենօք հռովմայեցւոյ դաշնամարտը . և նոյն վայրենի ախորժանօք ու եռանդեամբ կը դիմեն սպանիացիք աս ցլամարտի անգութ հանդէսներուն, ինչ սիրով որ հռովմայեցիք կրկէսները կը վազէին արիւնախառն տեսարաններով զուարճանալու համար . այնպէս որ Սպանիոյ կառավարութեանը ժողովուրդը գոհ ու խաղաղ բռնելու համար ունեցած զօրաւոր միջոցներէն մէկն ալ՝ զինքը աս հանդիսով զբաղեցնելն է, որով և ժողովրդական հանդէսներուն մէջ չլամարտը քան զամէնն աւելի մեծ է, փառաւոր ու ամէն տեղ հռչակուած . և անոր համար ալ հանդիսին մէջ թագաւորէն ու թագուհիէն սկսեալ ամէն տեսակ աստիճանի մարդ խուռն դիմելէն զատ, նաև ժողովրդեան ամէն կարգը զատ զատ ներկայացուցիչներ ունի ամփիթէատորնին առանձին աստիճաններուն վրան :

Իսկ ցլամարտութեւ ստորագրութեա-

Յրամարտութիւն :

Նը վրայ գալով, գիտնալու է որ կերպ կերպ կ'ըլլայ ջրամարտութիւնը. ձիով կամ հետեակ, զինեալ կիֆանդէն կը կռուին : Ընթիւ կերպին մէջ, ջրամարտները շատ մը տիգաւոր ձիաւորներ կ'ըլլան, որոնք մէկ գծի վրայ ետեւէ ետեւ կը շարուին իրարմէ յինական ոտքի չափ հեռու, և աչուրնին անշարժ կրկիսին մէկ ծայրը տեսնուած գոց դրան վրայ կը սեւեռեն, ուսկից ցուլերը՝ արգելանէն դուրս կ'արձրկեն : Այբ ձիաւորները աս կերպովս տեղը պատրաստ կը կենան, ցլերուն պահապանները արգելաններուն մէջ երկաթէ սուր խժաններով կը կատաղեցնեն զպազանները, այնպէս որ իրենց ցաւուն ու կատաղութեան մոնչիւնը բոլոր կրկեսը կը հնչեցնէ, որով հանդիսաւ կանները կ'իմանան թէ իրենց անհամբերութեամբ սպասած վայրկեաննին

մօտեցեր է : Այն մ'ալ յանկարծ դուռը կը բացուի, և ցուլ մը վերջի աստիճանի կատաղութեան մէջ արգելանէն դուրս կը յարձակի. և առջի ձիաւորը անշարժ կեցած տեսնալուն՝ ինքն ալ կանկ կ'առնէ, իբրեւ թէ գոհ կը ցուցնէ ինքը զինքը՝ իր նոր քաշած ցաւերուն վրէժը առնելու յարմար առիթ մը գտնալով. ետքէն առջևի ոտուրներովը գետինը կը զարնէ, խղզուկ ու կտրտուկ ձայներ կը հանէ, ու մէյ մ'ալ յանկարծ սոսկալի կատաղութեամբ մը ձիաւորին վրան կը յարձակի : Այս երբոր ցուլը իր թըշնամոյն քովը մօտեցած, գլուխը կը ցածցնէ զարնելու համար, ձիաւորը անատենը իր ձին կողմնակի յառաջ կը վարէ և միանգամայն նոյն միջոցին ցլին փողը կը միտէ ուժով մը իր նիզակը և վերքին մէջը կը կտորէ զտէգը. ցուլը աւելի կատաղած իր հարուածը պարապ ելլա

լուն ու վերք մըն ալ առնելուն վրայ, մէկէն երկրորդ ձիաւորին վրայ կը յարձակի անհնարին թափով. իսկ ձիաւորը առջինին ըրած գործողութիւնը կը կրկնէ, խեղճ ցուլը նորէն պարապը կը զարնէ ու ուրիշ նոր վերք մըն ալ կ'ընդունի. ասկէց վերջի աստիճանի կատաղած՝ երրորդին վրայ կը յարձակի: Իսկ անհաւասար կռիւս կ'երկարի ինչուան որ ցուլը կատաղութենէն, ցաւէն ու վերքերուն վազած արիւնէն ու ժէ ինկած՝ կ'իյնայ կը մեռնի կրկէսին մէջ: Իսկ երբեմն հակառակը կը պատահի, երբ ձիաւորը վտանգաւոր վայրէկեաններէն մէկուն մէջը պզտի սխալ մըն ալ գործելու ըլլայ. վասն զի ան ատենը ձին ցլուն սոսկալի հարուածէն գետիւնը փռուելով, իրեն վրայի հեծեալն ալ մահուան վտանգին մէջ կը ձգէ. այնպէս որ ձիաւորին ալ ուրիշ ճար չմնար իր ձիուն վրէժն առնելու և միանգամայն իր պատիւը անարատ պահելու, բայց եթէ սուրը մէջքէն քաշել և մէկէն ցլին հետ քաջութեամբ կռուիլ ու նոյն տեղը սպաննել: Իսկ կռուոյն միջոցը հանդիսականները անաչառապէս բարձրաձայն պողալներով ցլին և ձիաւորին քաջութեամբ արժանաւոր գովութիւնը կու տան:

Իսկ հետեակ կռուոյն մէջ երկու կողմէն ալ զօրութեանց աւելի հաւասարութիւն մը կ'երեւայ: Երկէսին մէջ մարդ մը միայն կ'իջնայ ցլին հետ կռուելու, աջ ձեռքը սուր մը առած և ձախ ձեռքն ալ գաւազան մը՝ ծայրը կարմիր դրօշ մը անցուցած, և ինքը կրկիսին մէջ՝ ցլին արգելանին դրանը դիմացը՝ քանի մը քայլ հեռուէն կանկ կ'առնէ: Երբ որ ըստ բաւականին կատղեցնելէն ետեւ ազատ կը թողուն, մէկէն իր աչքին դիմացը կարմիր դրօշին ծածանելը տեսնալով՝ իր բնական հակերկրութեամբ՝ որ ունի պայծառ գունոց՝ սաստիկ կատղելով՝ զմարդը կը թռչու, դրօշին վրայ կը յարձակի ամենայն ուժով. նոյն միջոցին թէ որ ցլամարտը ուզենայ, մէկէն պատերազմը կը վերջացնէ, ցուլին փողը միտելով իր սուրը. բայց իր քաջութիւնը ցուցնելու համար

կը զգուշանայ մէկէն սպաննելէն, ուստի կ'երթայ նորէն ցլին դիմացը անշարժ կը կենայ, ու ձեռքի դրօշը շարժելով, զգազանը կը գրգռէ, այսպէս երկար ատեն կռուելէն վերջը, մահացու հարուածը կու տայ ցլին: Իսկ ցլամարտը ասով ալ գոհ չըլլար. իր քաջութիւնը աւելի լաւ կերպով ցուցնելու համար, երբ գլուխը կը ծռէ որ եղջիւրովը զարնէ, զարմանալի արագութեամբ մը մէկ ոտքը կենդանւոյն երկու եղջերաց մէջտեղը գանկին վրայ դնելով և մէկալն ալ ուսին վրայ, կայծակի պէս կենդանւոյն բոլոր մարմնոյն վրայէն կը ցատքէ, և հանդիսականներէն անթիւ ծափահարութիւն կ'ընդունի: Երբեմն ալ կը պատահի որ ցուլը ամենեւին չուզեր պատերազմիլ, կամ իր հեղահամբոյր բնաւորութեան պատճառաւ, և կամ կարծես թափանցողութեամբ մը իմանալով որ զինքը խաբարբելով կը յոգնեցունեն. նոյն միջոցին ամփիթէատրոնին ամէն աստիճաններէն ելած աղաղակները, դառն թնամանքները և ամէն տեսակ զրգուխները և ցլամարտին կերպ կերպ ըրած նախատիքները զցուլը ամենեւին չեն կրնար կատղեցնել, այլ հանգարտ քալուած քով առանց զեն մը ընելու՝ կրկիսին մէջ կը սկսի ժուռ գալ. բայց աս իրեն յամառ հանդարտութիւնը հանդիսականները զայրացնելով, ամփիթէատրոնին ամէն կողմերէն կը սկսին սոսկալի աղաղակներով՝ « Ի մահ, Ի մահ », պռուռ. ան ատենը ցլամարտը հանդիսականաց առջև պատկառանք մը ծռելէն ետեւ, տուած վճիռնին շուտով մը ի գործ կը դնէ բոլոր ուժովը գրեթէ ամբողջ սուրը ցլին փողը միտելով. խեղճ կենդանւոյն բոլոր մարմինը կը սարսի այս սոսկալի հարուածէն. և քիչ մը ատեն ալ դեռ ոտքի վրայ կենալէն ետեւ մեռած կը փռուի գետինը:

Իսկ անգէն ցլամարտութեան համար գէթ տասուերկու ցլամարտ հարկաւոր է. ասոնց բոլոր ճարտարութիւն է ամէնքը մէկէն միատեղ ցլին վրայ յարձակիլ ամէն կողմանէ, ետեւէն, առջևէն, քո-

վերէն . սկզբան յըւն առջեւէն կը փախչին ինչուան որ յարձակելու յարմար ժամանակը գայ . նոյն միջոցին չորս կողմէն յլին վրայ կը թափին , ու ոտքէն պոչէն և եղջիւրներէն բոլոր ուժովն քաշկըռտելով՝ գետինը կը տապալեն . բայց այս տեսակ յլամարտութեան մէջ շատ դժուարին է որ յլամարտներէն մէկն ալ չփնասուի , այլ նաև շատ անգամ մեռնող ալ կ'ըլլայ : Ուրիշ կերպ մըն ալ կայ յլամարտութեան մէկ հոգւով , որ սրով զինեալ և տակաւ մըն ալ ունի իբրև իրեն պաշտպանողական զէնք . երբոր ցուր իրեն վրայ կը յարձակի , ինքը մէկէն տակառին ետևը կը կծկի . ցուրը կատաղած՝ եղջիւրովը կը զարնէ տակառին , օդը կը նետէ և դիմացը ձգած կը սկսի գլտորել առանց յլամարտին փնաս մը կարենալու ընել : Երբ հանդիսականները կը տեսնան որ տակառը բաւականապէս գլտորեցաւ , յլին մահուան վճիռը կը կտրեն . նոյն միջոցին յլամարտը թրի հարուած մը ինջեցընելով՝ զկենդանին գետինը կը տապալէ :

Երբեմն ալ յլամարտները անծայր թրով ու նիզակով կը պատերազմին ցրլին հետ , բայց այս տեսակը այնչափ յարգի ու անորոշելի չէ սպանիացեալ , որովհետև արիւնհեղութիւն չըլլար . ահոր համար փառաւորագոյն սեպուածն է , երբ շատ ցլեր մեռցընելու բերուած ըլլան , և քանի մը ձի ու յլամարտ կրկէ-

սին մէջ փռուին , ու մէկ կողմանէ իրենց աչքին առջև տեսնեն արեան հեղեղներ վազած . այսպիսի ատեն ամփիթէատրոնին աստիճաններուն վրան անհամար բազմութիւն կը լեցուի :

Սպանիացեալ ազնուականներն ալ երբեմն կրկէսը կ'իջնան յլամարտներու հետ ճարտարութեան ու ճարպկութեան վրայ մրցելու և ժողովրդեան ծափահարութիւնը ընդունելու համար , ինչպէս որ հռովմայեցեալ պատրիկները գազանամարտութեանց մէջ կ'ընէին : Եւ յիմարական փառասիրութեան զոհ եղեր է ատենօք Փորթուգալի առաջին կարգի ազնուական ցեղէ մէկ երիտասարդ մը , որ յլին վրայէն ցատքելու ատեն՝ ցուրը դարձեր կատաղութեամբ ետևի կողմէն մահացու վիրաւորեր է զինքը :

Եւս սպանիացեալ ազգային հանդիսին շատ եւրոպացի մատենագիրներ աւանատես ըլլալով՝ նկարագրութիւն ալ ըրած են տաղաչափեալ ու արձակ բանաստեղծութեամբ : Եւնց մէջ խիստ անուանի սեպուած է , իբրև նկարագրական մասին ամենագեղեցիկ օրինակ՝ Եւս Պայրըն անգղիացի մեծ քերթողին տուած վառվռուն նկարագիրը իր 'Չայլտ Հարոլտ' ըսուած հռչակաւոր բանաստեղծութեանը մէջ , որուն թարգմանութիւնը պատշաճ կը համարինք ընծայել հոս , միանգամայն իբրև Պայրընի ոճոյն պզտի ճաշակ մը :

ՀԲ

Իհաւասիկ բացաւ կրրկէս , թողուն ըզգաշտըն համարձակ .
Եւ բիւրաւորք ըզբիւրուք հոժ հանդիսատես շուրջ կուտակին .
Չե ուրեմն աւագ փողոյն նախկին հաւեղն հնչեալ հաղագ
Եւ ոչ մի տեղի թափուր տարաժամեալ մընայ եկին :
Ենդ ազատք և մեծամեծք , և բամբըջանց պար խուռներամ

ՀԳ

Ի ըռեն բարբառք և հըծծիւն — և 'ի նիւս սօս երիվարաց
Սպիտակ 'ի գլուխը գարգմանակ , ոսկեմարակ ու 'ի թեթև տէգ
Հանդերձին քառեակ ասպետք 'ի կեղակարծ գործ մրցանաց .

Եւ խոնարհեալ նախ հանդիսին յառաջագէմ գան առ 'ի վէգ .
 Շոխ ըզթիկամբ նոցուն ամղան . արձակ արձակ արշաւեն ձիբ .
 Բազմավըտանգ թէ 'ի սերկեան ասպարիզի փայլեն յաղթող .
 Օ ամբոխին բարձր ըզկայթիւն և ըզտիկնայց քաղցր ակնարկիբ .
 Ար՝ վեհ գործոց վեհ մրցանակ՝ տարցեն սըրտիւքն մեծագոհ .
 Այ մեծ քան զայդ թէ արքայք և ոչ սալարք փոխարինին :

ՀԴ

Ոսկեհանդերձ ըստ անձին արկեալ լօգիկ յըզգեստ փաղփուն
 Ի միջակին արձանացեալ կայ թեթևոտն մարտացու
 Յիւր յեցեալ 'ի զօրութիւն , և վառի սիրտն եռանդուն
 Բզբառաչողն անդէոց յերկիր զարբայ տապաստ հարու .
 Բայց յառաջ՝ ըզքայլն ըզգայլ ընդ չըջապատն բերելով
 Ս'ի զանխուլ , քրննէ , ոտիցն յասպարիզին խոչ ինչ կայցէ .
 Օ էն յաջում ետ նիզակ , բացէ 'ի բաց կրուռի ճեպով .
 Այ յաւելին իշխեսցէ մարդ զիրկ մրտերիմն յանդրուվարէ
 Այ յաճախ ընդ վերելակն , եղնկ , ըզմահ փոխանակէ :

ՀԵ

Երրակի փողեաց շեփոր . ահաւանիկ տըւաւ նըշան ,
 Եւ որջն անդէն փեռեկի . և անբարբառ Լ'կրնկալիբ
 Շուրջ գրաւեն ամենուստեք ըզմարդածիրն արձակարան .
 Բնդոստ 'ի դույթ թափ առնու անդ կենդանին քաջամարտիկ
 Եւ մոլեգին կառուցեալ զակն՝ 'ի դափր ոտին փորէ զերկիր .
 Այ ահուր յիւրն ախոյեան անդ ետ ընդ ետ նահատակեալ՝
 Լ'ստէն կամ անդ ըսպառնալից ուղղէ զճակատն վրէժխընդիր
 Թափ ըզնախկին տալ յարձակոյթ . և բարկացայտ մերթ տատանեալ
 Հրաբորբոք զարինախառն բիբս 'ի հիւ չըջանակէ :

ՀԶ

Եւ յանկարծուստ ոտնառէ . աչք սևեռեալ պընդակապին .
 Ի բաց 'ի բաց կաց այ յանդուզըն պարմանի , հար բուռն 'ի տէգ .
 Լ'ըդ ժամ իցէ կորըստեան կամ կորովոյ ճարտար բազկին
 Բզկատաղին մոլեգնութիւն ըմպահկելով սանձաբէկ .
 Գեղաչափեալ քայլիւքն 'ի վազ ըզճախր առնուն ճեպող նըթոյգք .
 Փըրփրերախ տրոփէ զուարակ ոչ 'ի վիրաց զերծ խուսափեալ՝
 Եւ գունդագունդ 'ի կողաց հոսեն պըղտոր ուխք մահաշուք .
 Լ'ը ցաւոյրն բըռնութիւն խոյս տայ ճեպէ գըլոր թաւալ .
 Տէգ ընդ տէգ , թըռչին սըլաքք , նա բարձրակոծ վայ բառաչէ :

ՀԷ

Բայց միւսանգամ զայ յասպարէզ . ոչ ըզնա տէգ անդ կամ մըկունդ
 Բոցասըմբակ երիվարաց ընդոստ ոչ դույթք պակուցանեն .
 Խուժէ այր և վրէժխընդիր սուրան նորուն զէնք սըրտաթունդ .
 Բայց զուր են տէգք և 'ի զուր մարտկին կորով իսկ համօրէն .
 Լ'ստ երիվար պերճասոսորդ կայ դիտապաստ կործանեալ
 Եւ միւսոյն , ողորմ տեսիլ , լանջք փեռեկեալ արինազանգ

Եւ մերկանդամ հողանին թագուն ընդերքն կենսակալ .
 Որ և 'ի մահ վիրաւոր բայց դեռ ըզբայլ վարէ սայթաք
 Ու 'ի դողգոջուն հանէ կորով ըզվերելեակն 'ի վըտանգաց :

ՀԸ

Պարտեալ ցուլ շընչասպառ 'ի ճապաղիս թաթաւ արեանց
 Ի վերջին հուր կատաղութեան զոտս հաստատէ յասպարիզին ,
 Խոց վիրաւոր , տէգք կողամուխ , կուտին բեկորք շուրջ գեղարդանց .
 Ընդ ապիկար ախոյեանք գազանական 'ի հանդիսին :
 Տայն 'ի պահ ցըլամարտիկք յաջ ըզնովաւ ու ահեակ խաղան
 Կարմիր ճօճեն պատմութեանս ըշտապ 'ի շեշտ կըշուն սուսեր .
 Հոգեգարձ գազանն յետին ախոյենից մարտ փորոտայ .
 Սին զայրոյթ . աջող անդ ձեռք ձրգէ զհանդերձն մահաբեր .
 Ս'ոլեզին ըսքօղին աչք — և յաւազին տարուբերի :

ՀԹ

Ընդ ուր ըստուար իւր պարանոց ընդ ողնուլարն գայ 'ի կից՝
 Ըրիւնախանձ վարսեալ երկաթ թափ անցանէ շեշտակի .
 Եւ զկայ առնու — քըստմին անդամք — բայց աննահանջ դեռ փըբալից՝
 Տակաւ ընկճեալ և անկանի , յաղթող 'ի ձայն աղաղակի ,
 Եւ ոչ մի հանէ հեծիւն անխռով ըզշունչ տըւեալ վերջին :
 Պաճուճազարդ հասանեն կառք — կուտեն ըզգին անդ անկենդան —
 Տեսիլ ախորժական վայրագ աչաց բազմամբոխին —
 Ընդ սանձամերժ ճախրասլաց քառեակ նըժոյգք ընտրական
 Օ անարին ձրգեն ըզբեւն արշաւասոյր 'ի գարշապար :

Չ

Եւ ըզբօսանք զըժընդակ տան ընծայեն յաճախ հրաւեր
 Սպանուհւոյ օրիորդին , և զպատանւոյն բերկրեն զոգիս .
 Սովորեալ վաղքաջ յարիւն զըւարձանայ սիրտն աննըւեր
 Ի վըէժ քինու զընկերին դիտեալ ախորժ վշտաց կարիս :

Խ . Գ .

ԿԵՆԱՑ ԲԱՆ

Ըն ծաղկագեղ վարդենի՝
 Ս էմըն խօսեր տապանի .
 “ Եղէ պատճառ և օրէն
 Ըճել 'ի վայրքս իմ աստէն .
 Օ ածկել զարձանս ոսկետառ ,
 Օ իմ ըզմիակ մըխիթար ,” :

Նաղիկն ասէր . “ Ի գըբոյդ
 Կոչեաց զիս կար Տեառն և գութ ,
 Վան մահագոյժ ըզքո տառ
 Կալ յիշատակ աստ պայծառ .
 Եւ ես ծաղկեմ սփոփական
 Ըստուածային կենաց բան ,” :

ՄԱՆ . Գ Բ Լ Ե Խ